

vagă idee despre chestiuni referitoare la evrei. După un timp a început să vină mai des și la mine acasă și într-o zi i-a surprins pe părinții mei vorbind între ei într-o limbă foarte ciudată. Vorbeau idiș. Și zice: „Părinții tăi vorbesc idiș? Voi sunteți evrei?” El atunci descoperă, pentru el era ceva foarte exotic. Era ceva foarte simpatic în atitudinea lui, ca și cum ar fi descoperit că suntem etrusci, o constatare care dă mai mult exotism relației noastre decât o afectează cu ceva. La lași, el venise cu mama lui, tatăl lui era inginer la Ploiești, recăsătorit cu o femeie mult mai tânără. Colegul meu și cu mama lui, foarte săracă, închiriaseră o cameră. Ea lucra undeva, ca funcționară. Și într-o zi, nu mult după această descoperire a limbii idiș, el vine la mine și îmi spune, foarte tulburat, că i-a povestit mamei lui despre mine și mama a sărit în sus, i-a cerut să întrerupă această relație de prietenie, de care băiatul făcea foarte mult caz. Iar ea, care ar fi descoperit un amor primejdios pentru băiatul ei, ținea să-l convingă că prietenia cu un evreu este extrem de periculoasă. Nu știi de ce sunt în stare evreii, așa i-a spus, iar el venea și-mi povestea mie. Aveam 18 ani și dintr-o dată aflu că eu sunt periculos, că pot avea influențe nocive asupra cuiva. El nu a renunțat deloc, iar mama lui a acceptat să mă primească acasă, adică vroia să pipăie pericolul cu mâinile ei, să vadă ce se poate face. Avea un aer de femeie foarte severă, astfel o femeie cumsecade, care se lupta cu sărăcia și singurătatea. Mă întreabă ce e tata, mama, să vadă de unde exact ar putea veni pericolul. După scurt timp, el mi-a povestit că mama lui, care era într-o relație ostilă cu fostul ei soț, o părăsise și nu o ajuta suficient, i-a dat de veste despre primejdia care-i paște pe băiatul lor. Iar el, un inginer foarte ocupat, era și după un infarct, cu problemele lui și cu un copil mic din a doua căsătorie, lasă totul, se urcă în tren și vine la lași să-și salveze băiatul, îți imaginezi! Și a apărut la lași și a vrut și el să vadă dușmanul. Bineînțeles că eu nu i-am povestit mamei mele, cu atât mai puțin tatălui meu, erau treburile mele. El era un tip „înghețat”, cu niște ochelari fumurii, nu îi vedeai privirea, dar îi simțeam ostilitatea. De fapt, ei nu știau ce să facă și întâlnirea cu mine nu le dădea nimica. Ce-o să aflu? Dar rezoluția finală a tatălui tot asta a fost, adică, dacă am venit eu special pentru asta, tu trebuie să îți seama și să pui capăt acestei relații. I-a mai povestit, ca să-i anihileze elanurile prietenești, cum a fost umilit, el, ofițer, și soldații lui, de către evreii

din Basarabia, în timpul retragerii din '40. Băiatul refuza să facă vreo legătură între una și alta, iar noi am rămas mulți ani foarte buni prieteni.

Partea cu tâlc în toată povestea asta era că eu devenisem o prezență obișnuită la el acasă, iar el o prezență obișnuită la noi acasă. Și mama lui, treptat-treptat, s-a schimbat. Epilogul e memorabil. După terminarea facultății, el a ajuns la București și mama lui a rămas la lași. Eu eram acum prietenul ei cel mai apropiat, mie îmi spunea de toate. Pe urmă, a ajuns în spital, foarte bolnavă, băiatul era la București și mă ruga să mai trec pe la mama lui, să stau cu ea de vorbă. La spital mi-a și făcut o mărturisire, uitând cu totul de felul cum debutase relația noastră. Se plângea de băiatul ei, că nu e destul de devotat. Uite, așa băiat aș fi vrut eu, așa ca tine, ceea ce era supremul compliment, dintr-o dată mă înfiase. Ea n-a pomenit niciodată de sentimentele ei inițiale. Nu sunt însă convins că imaginea ei despre evrei, în general, s-a schimbat. Sunt reprezentări moștenite, pe care experiența concretă reușește cu greu – dacă reușește! – să le modifice. Cel mult, duc la concluzia de pomină: „Ei, dacă ar fi toți evreii așa ca tine...”

... Dar să închei povestea cu prietenul meu, că mai e și un epilog cu tatăl lui. Mama lui a murit la lași de cancer. Nevasta tânără a tatălui lui l-a părăsit luând și copilul cu ea. Bătrânul, având o rudă la lași și aflând că există acolo un fel de azil „de lux” pentru bătrâni, întâmplător chiar lângă Institutul nostru, s-a gândit că acolo e locul potrivit să-și petreacă restul vieții. Și mă trezesc într-o zi cu un telefon de la el, dacă pot să trec să-l văd. Eu eram deja vechiul prieten al băiatului lui și uite așa m-am împrietenit și cu bătrânul. Probabil că și bătrânețea are efectele ei. Vroia să stăm de vorbă și să mă roage ceva: dacă aș putea să-i aduc cărți despre Cabala, despre Talmud, în franceză. Și într-adevăr, împrumutam pe numele meu de la biblioteca universității și îi duceam domnului X cărțile astea. Nu știu de unde i-a venit această curiozitate pentru mistica iudaică, poate vroia să afle, în sfârșit, secretele acestor evrei conspiratori, poate era o curiozitate normală, de om care treptat începe să renunțe la aceste fixații. Cu mine era în relații foarte amicale, și-a scos ochelarii fumurii. Teama lui privind pericolul distrugerii morale a fiului nu s-a adevărat. Pe fiul lui nu eu l-am stricat, l-a stricat același duh care l-a deturnat pe elevul acela al meu din sat. „A căzut la partid”, cum spune Belu Zilber,

dar nu din pasiune, ci dintr-o formă de oportunitate cinic, predominant în anii '80. Îl vedeam uneori la telegazeta, cu carnetul de reporter oficial în mână, în timpul vizitelor lui Ceaușescu. Când ne întâlneam din când în când, simțeam influența acestui mediu de partid, grosolan, antisemit, de care el fusese, în tinerețe, complet străin.

În afară de ce se vedea la suprafață, în revista „Săptămâna” mai ales, aveam nu puține semnale că acest mediu nomenclaturist de partid practica, mai ales în interiorul partidului, *off the record*, la toate nivelele, o formă primitivă, vulgară, de antisemitism. Micile ieșiri ale prietenului meu erau benigne, pe mine mă șocau pentru că veneau de la bunul meu prieten de odinioară și era încă un simptom al cinismului gazetarului de partid care s-a acomodat cu „spiritul locului” în care lucra.

Vorbeam despre stereotipuri care nu pot fi clintite de experiența empirică. Adică, am cea mai bună părere despre evreii pe care-i cunosc, dar despre „evrei” eu am stereotipurile mele și una cu alta nu are nici o legătură. O contradicție care există și în raport cu alte grupuri etnice sau religioase, sau...despre femei. Poți constata această disjuncție, s-o numim, la nivelul cel mai înalt. La Dostoievski, de pildă, care respingea cu indignare orice reproș că ar fi antisemit și e înconjurat de mulți intelectuali evrei, mari admiratori ai lui. Dar el scrie eseuri despre conspirația mondială a evreilor, ce pericol apocaliptic înseamnă ei pentru lumea creștină pravoslavă. Iar când un intelectual evreu i-a scris o scrisoare publică, îndurerat că tocmai scriitorul pe care atâția evrei ruși îl venerază, poate să scrie asemenea fantasmagorii despre evrei, Dostoievski, nu mai puțin îndurerat și ofensat, îi răspunde: cum e posibil să te gândești că eu aș putea fi antisemit? Și începe să explice câtă simpatie și compasiune are el pentru evrei. El are viziunile lui despre niște pericole metafizice, diabolice; în lumea reală el e ireproșabil și așa și era. El trăia, ca atâția alții, în două realități care nu comunică între ele, realitatea umană, concretă și realitatea unor viziuni născute din temeri apocaliptice și stereotipuri adânc înrădăcinate, care pot deveni, în cazul nostru, ideologii coerente.

... Când eram profesor [la țară, n.ed.], m-am îmbolnăvit grav, cam după un an. Am stat câteva săptămâni în spital, la lași. Când mi-am mai revenit, m-au trimis într-un sanatoriu lângă Brașov. Acolo, alt loc inițiativ. Era în primăvara lui '64, în sanatoriu erau mulți bolnavi trimiși acolo în perioada de convalescență, dintre care unii erau foști deținuți politici, recent eliberați din închisori sau de la muncă silnică. Unii lucraseră, ca deținuți, în mină și sufereau de silicoză. Printre ei erau și tineri, intraseră în pușcărie pe la 18 ani, ajunseseră acolo mai mult pentru că părinții fuseseră implicați în activitate politică ostilă regimului, de pildă au adăpostit un legionar sau au cerut copiilor să transcrie niște poezii de Raду Gyr, poetul legionar cel mai cunoscut. Îmi amintesc de o fată de o calitate umană cu totul deosebită, pecetea legionară nu se lipise de ea, intrase în lotul condamnaților odată cu părinții ei.

Pentru că eram nou venit și nu puteam alege, m-au pus într-o rezervă cu un tip îngrozitor de bolnav. Dar nu asta era lucrul cel mai grav. Era un individ cu care nimeni nu vroia să vorbească, era rău, agresiv, plin de ură față de toți, n-am întâlnit în viața mea un om care să răspândească atâta ostilitate în jurul lui, el îi detesta pe toți și toți îl detestau pe el. Nimeni numai vroia să stea cu el. Acolo se stătea mult timp, ca în *Muntele vrăjii*. Erau și tot felul de activități culturale, la club se juca șah, remi, era o sală cu televizor, primul televizor pe care l-am văzut. Cei cu care mă întâlneam la masă sau cu care jucam șah m-au avertizat de la început: vezi că ai încurcat-o, te-au pus cu inginerul acela nebun, n-ai să rezisti mai mult de trei zile. Am rezistat două luni, până am plecat acasă. Curiozitatea era mai mare decât disconfortul. Era atât de bolnav că nu putea dormi decât în poziție șezând, altfel se sufoca, și așa dormea, stând în pat în unghi drept, cum stau eu acum pe scaun, dar se trezea foarte repede, în propriul lui horcăit. Mă trezea și pe mine, bineînțeles, nu se putea dormi. Și atunci stăteam în capul oaselor și începeam să stăm de vorbă la mijlocul nopții. Eu îl ascultam... știi să ascult, mai ales dacă e povestea unui om. Pentru mine era și o experiență cu totul inedită. Mi-a povestit că a fost în închisoare, a fost șef de cuib legionar. Așa am cunoscut și eu un legionar, pe viu, aproape viu. Și a început să-mi povestească despre

Familia Volovici în Israel

toate. Eu până atunci nu cred că citisem prea mult despre mișcarea legionară, nu m-a interesat în mod special, ca obiect de studiu în nici un caz. Legionarii erau, după război, personaje frecvente în relațiile evreilor despre perioada de dinainte și din timpul războiului. În cartier auzeam uneori despre cutare că e „fost legionar”, dar nu îmi imaginam că o să am un contact cu vreunul din ei și uite că acum stau pat lângă pat cu un șef de cuib legionar. Lăsând la o parte partea politică, el era, prin firea lui, poate și datorită bolii care nu-l lăsa să doarmă, un om rău, mizantrop. Nici cu foștii deținuți politici nu avea vreun contact.

Mi-a povestit de activitatea lui de tânăr legionar, la Oradea. Era, mi-a spus, jumătate ungur, jumătate român, „dar eu mă simt român”, a ținut să precizeze. Unele episoade erau, pentru mine, greu de suportat, de pildă cum a lovit cu bicul, de pe cal, pe câțiva evrei ieșiți în calea lui. Mi-a dat de înțeles de la început că nu se teme că va fi turnat. Am dovedit că sunt nebun, zicea, am stat nu știu cât la spitalul de boli nervoase și mi-au dat o hârtie că sunt bolnav mintal, mie nu mai au ce să-mi facă. Evident, era o ruină, nimeni nu se mai uita la el, putea să spună tot ce dorea. Culmea e că se lipise de mine, în sfârșit cineva îl asculta cu atenție.

Chiar mă gândeam: ce e în capul omului asta? Știe cum mă cheamă, dar nu îi trece prin cap că sunt evreu. Poate asta l-a derutat, știa că sunt profesor, în sat, de română, și că m-am îmbolnăvit și am ajuns aici. Un evreu profesor în sat, de română, în mintea lui legionară, jumătate română, jumătate maghiară, nu concepea chestia asta. Probabil l-a derutat și numele, nu e chiar evident evreiesc, nu e Leibovici, e Volovici. Și Leon e iarăși ambiguu, a fost și un papă cu numele Leon. Nu aveam nicio intenție de a mă ascunde, dar nici de a-i spune, dacă nu mă întreabă...Eu chiar mă întreb ce-ar fi făcut dacă i-aș fi spus? Cred că i-aș fi provocat o mare suferință, cum și-ar fi continuat el confesiunile nocturne, chiar așa să decadă, să se confeseze unui evreu?

...Îmi amintesc de discuțiile noastre ideologice nocturne, încercam să înțeleg de la el care era programul legionar, adică ce vroiau, de fapt, legionarii, în afară de sloganurile lor cunoscute. La data aceea nu citisem materiale legionare și broșurile rudimentare ale lui Zelea Codreanu. Și vecinul meu de salon îmi explica, între două accese de tuse, că era o lume putredă, coruptă, care trebuia arsă până la rădăcină. Și ce vroiați să construiți pe ruinele acestei lumi, îl întrebam. Curios, întrebarea aceasta îl găsea nepregătit.

La mijlocul nopții, simțea și el că nu putea să-mi spună că voia o Românie ca soarele sfânt pe cer, dar totul devenea imprecis și vag, nu-i era nici lui limpede ce doreau ei să pună în loc, important era să distrugă ce este. Și să scape de evrei, firește. Părea și el derutat că îl întreb ce urma să construiesc, pe el îl interesa ce trebuia distrus. Dacă întrebați și un comunist înflăcărat, în anii '50, cum va arăta societatea comunistă, tot căpătat un răspuns neconvincător, o utopie fără substanță.

... După două luni eu am plecat acasă, mi-am revenit, e la mai rămas acolo. Pe mine m-au condus două fete la stația de autobuz de lângă sanatoriu, plecam la Brașov și de la Brașov luam trenul spre lași. Stăteam de vorbă cu cele două fete și am observat că legionarul meu ne dădea târcoale de la distanță. Nu se apropia de mine din cauza fetelor care mă conduceau. Dar pentru că autobuzul nu mai venea, fetele s-au îndepărtat, s-au dus până undeva, apoi s-au întors, dar cât timp am rămas singur a venit el la mine, imediat. Îmi pare rău că pleci, zice, m-am legat de dumneata. Culmea e că avea lacrimi în ochi. Apoi: aș veni la lași numai de dragul dumitale, așa mi-a spus, dar nu pot, sunt prea mulți jidani acolo. Aici a fost slăbiciunea și lășitatea mea, de fapt atunci trebuia să-i dau cu măciuca și să-i spun că și eu sunt unul dintre ei. Ce s-ar fi întâmplat?...

...Condiția de evreu îți dădea și statutul de emigrant potențial.

Evreul care pleca știa că e undeva o țară dispusă să-l primească, să-l considere de îndată cetățean al ei. Acest statut al evreului din România era destul de ambiguu și se buzia pe un acord nescris, politicește și moral „impur”, cu regimul lui Ceaușescu, un acord care avea, la rândul lui, efecte amestecate, ambivalente asupra oamenilor. Efectul pozitiv a fost stimularea reînținerii laice la iudaism, s-o numim astfel. Un fenomen vizibil în scrisul unor intelectuali și artiști evrei din România. Într-un timp însă, asumarea mai decisă a identității te face mai sensibil la formele ei de pervertire și de duplicitate, provocate de ambiguitatea situației tale, tot mai greu de suportat. Mulți au optat, ca și mine, pentru plecarea în Israel, chiar dacă erau, tot ca și mine, foarte integrați în cultura română și au suportat foarte greu ruptura.

(Decupări din volumul *De la lași la Ierusalim și înapoi*, pornind de la un dialog cu Sandu Frunză, ed. „Idea europeană”, București 2007)

Bunicești nepotul